

А.Мусаева¹ , А.Молдашева¹ , К.Мусабаев¹ ¹Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы

Алматы қ., 050040, Қазақстан Республикасы

*e-mail: aiman_mussayeva@mail.ru

МӘДЕНИ ИНДУСТРИЯЛАР КРЕАТИВТІ ЭКОНОМИКАДАҒЫ ЗИЯТКЕРЛІК ӘЛЕУЕТТІҢ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ

Андатпа

Идеялар, шығармашылық және мәдени өнімдер негізгі қозғаушы күшке айналатын шығармашылық экономика жағдайында мәдениет пен зияткерлік әлеуеттің өзара байланысы ерекше мәнге ие болады. Мәдениетке қатысты білдірулер мен дәстүрлер инновациялар үшін шабыт көзіне айналады, ал шығармашылық әртүрлілікті қолдау ұлттық капиталдың интеллектуалды құрамын жақсартуға ықпал етеді. Бұл мақалада Қазақстанның 2020–2024 жылдар аралығындағы мәдени индустрияларының (мұражайлар, театрлар, кітапханалар, кино, концерттік және мәдени-демалыс ұйымдары) дамуының негізгі трендтері мен көрсеткіштері талданады. Мақсат – осы салалардың елдің зияткерлік әлеуетін қалыптастырудағы рөлін бағалау және олардың креативті экономикамен байланысын анықтау. Мақала мәдени индустриялардың Қазақстандағы креативті экономикадағы зияткерлік әлеуеттің катализаторы ретінде қарастырады. Ол мұражайлар, театрлар, кітапханалар және киноиндустрия сияқты мәдени мекемелердің білімін кеңейтуге, хабардарлықты арттыруға және азаматтардың шығармашылық әлеуетін дамытуға әсері тұрғысынан маңыздылығын көрсетеді. Авторлар мәдени іс-шаралардың, келушілердің және цифрлық кітапханалар мен шығармашылық индустриялар сияқты инновациялық форматтағы мекемелердің өсуін көрсететін статистиканы талдайды. Мақалада мемлекеттік қолдау шаралары, мәдени және білім беру жобалары арқылы қоғамның зияткерлік әлеуетін нығайтуға бағытталған түрлі жобалар мен бастамалардың үлесін қарастырды. Бұл күш-жігер белсенді және сыни азаматтық қоғамды қалыптастыруға ықпал етеді, сонымен қатар тұрақты экономикалық және әлеуметтік прогресті құрудың кілті болып табылады. Зерттеу нәтижелері елдің мәдениеті мен зияткерлік әлеуетінің өзара байланысын дәлелдейді. Басқа ғалымдардың зерттеулерін зерттей отырып және зияткерлік әлеуеттің құрылымына неғұрлым кең және сараланған түрде қарау керек деген пікірге сүйене отырып, авторлар зияткерлік әлеуетті қалыптастыру тек ғылыми және техникалық жетістіктермен ғана емес, сонымен бірге мәдени мұраның әртүрлілігі мен байлығымен де байланысты деген қорытындыға келді.

Негізгі сөздер: зияткерлік әлеует, мәдениет, мәдени саясат, мәдени институттар, мәдени жобалар, инновациялық ойлау, бәсекеге қабілеттілік.

Кіріспе

Қазіргі жаһанданған және тез өзгеріп жатқан әлемде зияткерлік әлеуеттің қалыптасуы мен капиталдандырылуы әртүрлі экономикалық деңгейдегі елдердің бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін маңызды факторларға айналды. Зияткерлік әлеует тек адами капитал ретінде ғана емес, сонымен қатар білімді, инновацияны, технологиялық прогресті, шығармашылық әлеуетті және мәдени мұраны қамтитын күрделі құрылым ретінде түсініледі. Көптеген зерттеушілер оның тұрақты экономикалық даму мен қоғамның әл-ауқатын қамтамасыз етудің негізгі ресурсы ретіндегі рөлін атап көрсетеді. Алайда, зияткерлік әлеуеттің құрылымы мен оны дамыту тетіктері, әсіресе посткеңестік елдер жағдайында, жеткіліксіз анықталған күйінде қалып отыр.

Зияткерлік әлеуетті қалыптастыратын драйверлердің ішінде мәдениет барған сайын мойындалған және көп қырлы рөл атқарады. Мәдени мұра мен шығармашылық индустриялар зияткерлік капиталдың дамуына айтарлықтай үлес қосады, жеке шығармашылықты да, ұжымдық инновацияны да арттырады. Алайда, Қазақстанда мәдениет пен зияткерлік әлеует арасындағы байланыс әлі де зерттелмеген күйінде қалып отыр. Көптеген зерттеулер мұраның тарихи және әлеуметтік-мәдени маңыздылығын қарастырғанымен, мәдениеттің интеллектуалды әлеует пен инновацияға стратегиялық тұрғыдан қалай ықпал ететінін зерттегендер аз.

Осыған байланысты мәдениеттің креативті экономикадағы рөлі жаңа тұрғыдан зерделеуді қажет етеді. Идеялар, шығармашылық және мәдени өнімдер негізгі қозғаушы күшке айналатын шығармашылық экономика жағдайында мәдениет пен зияткерлік әлеуеттің өзара байланысы ерекше мәнге ие болады. Мәдени көзқарасы мен дәстүрлер инновацияға

шабыт береді, ал шығармашылық әртүрлілікті қолдау ұлттық капиталдың зияткерлік компонентін жақсартуға ықпал етеді. Осылайша, креативті экономика шеңберіндегі мәдениет пен зияткерлік әлеуеттің өзара байланысын зерттеу қазіргі әлемдегі қоғамның тұрақты даму стратегияларын әзірлеудің ажырамас бөлігі болып табылады.

Зерттеудің мақсаты – елдің мәдениеті мен зияткерлік әлеуетінің өзара байланысын және олардың креативті экономиканың дамуына әсерін анықтау.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу нысаны – зияткерлік әлеует – қоғамның білім мен идеяларды құру, тарату және пайдалану қабілетін қалыптастыратын мәдени, білім беру және инновациялық ресурстардың жиынтығы ретінде әрекет етеді. Зерттеу мәдени мекемелер, білім беру инфрақұрылымы, креативті Индустриялар және цифрландыру бойынша статистиканы қоса алғанда, 2020-2024 жылдар аралығындағы қазақстандық контекстке бағытталған.

Зерттеу мақсатына қол жеткізу және мәдениет, зияткерлік әлеует пен креативті экономика арасындағы өзара байланысты ашу үшін сандық және сапалық әдістерді қамтитын аралас әдіснамалық тәсіл қолданылды.

Ресми құжаттар мен даму стратегияларының контент-талдауы, мысалы, «ҚР креативті индустрияларын дамыту тұжырымдамасы», цифрландыру бағдарламалары және т.б. құжаттарды талдау кезінде қолданылды. Бұл мәдениет арқылы зияткерлік әлеуетті қалыптастырудың институционалдық тәсілдерін жүйелеуге мүмкіндік берді.

Статистикалық деректерді талдау әдісі театрлар, кітапханалар, мұражайлар, кинотеатрлар, концерттік және демалыс ұйымдарының саны, мәдениет саласындағы білім алушылар саны, қаржыландыру динамикасы бойынша 2020-2024 жылдардағы сандық көрсеткіштерді талдау кезінде қолданылды. Деректер көздері – ҚР Ұлттық статистика бюросының және бейінді министрліктердің сайттары.

Нәтижелер және оларды талқылау

Зияткерлік әлеуетті құрайтын компоненттерді зерттеу мақсатына байланысты кең және тар мағынада қарастыруға болады.

Ғалымдар В.М.Аньшин, Ю.Воронин, С.И.Вованич, Е.Наумова, В.Петренко, С.П.Трепезников, Р.К.Сагиева, Р.К.Сабилова, Г.С.Сұлтанбаева елдің (қоғамның) зияткерлік әлеуетін сипаттайтын элементтер ретінде білім беру және ғылыми әлеуетін, жаһандық бәсекеге қабілеттілік пен инновациялық даму индекстерін қарастырады.

Зияткерлік әлеуеттің, денсаулық сақтаудың, ғылымның, мәдениеттің, демографияның, өмір сүру деңгейінің және басқа да қызметтердің өзара байланысын талдау жасаған ғалымдар: Л.П.Буева, Е.А.Вавилин, В.К.Кантор, В.Журавлев, Н.В.Карлова, В.Ж.Келле, И.Ф.Кефели, Л.Н.Коган, И.Т.Кузнецова, М.Н.Кузьмина, Н.Лобковиц, Э.С.Маркарян, Д.Маркуш, В.М.Межуева, Ю.А.Муравьева, А.Л.Никифорова, Ю.К.Плетникова, А.Швейцер, Б.Г.Юдин, Б.Жексенбаева, М.А.Нұриева, А.К.Сатова, М.А.Мерғалиева, Ж.А.Сейсенбаева және т. б.

Жалпы, әдебиеттерге шолу зияткерлік әлеует проблемасы, оның мәні мен анықтамалары негізінен білім және ғылым жүйесіндегі жағдай мен жаңа тәсілдер тұрғысынан сипатталатынын көрсетті. Зерттеушілер зияткерлік әлеуетті әртүрлі қырынан анықтап, оның құрылымын әрқалай сипаттайды (1-кесте).

Кесте 1 – «Зияткерлік әлеует» ұғымын анықтаудың теориялық және әдістемелік тәсілдері

Автор	Анықтау тәсілі
Аньшин В.М.	Зияткерлік әлеует – бұл әлеуметтік-экономикалық даму мақсатында адам мен қоғамның зияткерлік мүмкіндіктерін жүзеге асыру қабілетінде көрінетін инновациялық экономикада тиімді көрініс табатын шара
Воронин Ю.	Зияткерлік әлеует – бұл ғылымды, білім беруді, технологияны, зияткерлік қызметтің барлық түрлерін, сондай-ақ субъектілерді біріктіретін интегративті ұғым
Вованич С.И.	Зияткерлік әлеует – аймақтың зияткерлік меншігіне айналуы мүмкін, оның толыққанды серіктес ретінде прогрессивті және халықаралық интеграциясына ықпал ететін жаңа білімді, жобаларды, идеяларды, модельдерді және басқа да семантикалық ақпаратты жинақтау, құру

	және пайдалану мүмкіндігі
Петренко В.	Зияткерлік әлеует – жеке тұлғаның немесе адамдар тобының (ұйымның, кәсіпорынның, халықтың, аймақтың, елдің, ұлттың, адамзаттың персоналы) жаңа рухани және материалдық құндылықтарды құруға болжамды интегралдық қабілеті
Сагиева Р.К. және т.б.	Өңірдің зияткерлік әлеует – белгілі бір географиялық аймақтың адами капиталының әлеуметтік-экономикалық прогрестің пайдасына пайдалану үшін қоғам талап ететін жаңа білім, инновациялар жасау мүмкіндігі.
Сұлтанбаева Г.С. және т.б.	Зияткерлік әлеует адам қызметінің интеллектуалды компоненттерін біріктіреді, оны шығармашылық және инновациялық сипатқа толтырады және күнделікті әрекеттер мен қалыптасқан мінез-құлық үлгілерінен асып түсуге мүмкіндік береді.
Хабибуллина Л.Р.	Зияткерлік әлеует – бұл адамның шығармашылық немесе орындаушылық қабілеттерін ажырататын адами капиталдың элементі, ал адами капитал жұмыс күшінен ерекшеленеді.
Ескерту: авторлармен [1-4] деректер негізінде құрастырылды	

С.П.Трапезниковтың монографиясында «зияткерлік әлеует» ұғымы біліммен анықталады, ал оның қалыптасуы халықтың білімінің өсуімен байланысты. Зияткерлік әлеуетті осындай түсіндіру В.П.Елютин монографиясында да байқалады [1].

Біздің ойымызша, зияткерлік әлеуеттің компоненттері ғылыми, білім беру, инновациялық және мәдени әлеуетті қамтуы мүмкін. Қазақстанның қоғамдық-саяси ғылымдары саласында зияткерлік ұлттың қалыптасуын кешенді зерттеуге арналған алғашқы жобалардың бірі ҚР ҒЖЖБМ «Зияткерлік ұлттан зияткерлік әлеуетке: массаға әсер етудің ақпараттық-коммуникативтік технологияларын әзірлеу» гранттық қаржыландыру жобасы болып саналады. Жақын болашақты анықтау және «Зияткерлік ұлт–2020» ұлттық жобасы шеңберінде жүзеге асырылатын кешенді бағдарламаларды іске асыру мақсатында жүргізілген жұмыстар осы бағыттағы алғашқы зерттеулер болып саналады.

Г.С.Сұлтанбаеваның жалпы редакциясымен «Гуманитарлық технологиялардың фокусындағы зияткерлік ұлт» монографиясында «зияткерлік капитал – бұл бағаланатын және пайдаға айналдырылатын өндірістің материалдық емес элементтерінде қамтылған білім» деген анықтама берілген. Мұндай кең анықтама қосымша пайда әкелетін кез-келген ғылыми, техникалық, басқарушылық және нарықтық идеяларды қамтиды. Бұл факторды зияткерлік капитал ретінде анықтау және елдің өндірісі мен экономикалық даму факторы ретінде жұмылдыру мақсатында өзінің зияткерлік табиғатымен біріктірілген өндіріс ресурстарын (факторларын) топтастыру түбегейлі жаңа болып табылады.

Г.С.Сұлтанбаеваның пікірінше, зияткерлік әлеует адам қызметінің зияткерлік компоненттерін біріктіреді, оны шығармашылық-жаңашыл сипатқа толтырады және күнделікті іс-әрекеттер мен қалыптасқан мінез-құлық үлгілерінен асып түсуге мүмкіндік береді. Қоғамның зияткерлік әлеуеті оның туындайтын проблемаларды шешу, тарихи процеске жаңа элементтер енгізу және сол арқылы тарихи прогреске жағдай жасау үшін пайдаланылуы мүмкін инновациялық мүмкіндіктерін білдіреді. Зияткерлік әлеует зияткерлік қызметтің әртүрлі формаларын қамтиды және оның құрамдас бөліктеріне қатысты интегративті функцияға ие, мысалы, ғылымға қатысты білім. Ұлттың зияткерлік әлеуеті мақсаттар қою және оларға жету жолдарын табу қабілетін көрсетеді [2].

Г.С.Сұлтанбаева «Елдің зияткерлік әлеуеті» бағдарламасы аясында 2013-2014 жылдары ҚР Білім және ғылым министрлігінің мемлекеттік бағдарламасын қаржыландыру кезінде «Қазақ елі» студенттік ғылыми экспедициясы жұмыс істегенін атап өтті. Қазақстан жастары арасында зияткерлік меншік құру мүмкіндігі туралы пікірді анықтау мақсатында фокус-топтарда зерттеулер жүргізілді. Қазақстанда зияткерлік әлеуетті дамытуға иелік ететін факторлардың ішінде респонденттер әлеуметтік-саяси және экономикалық реформаларды дамыту – 50%, ақпараттық технологияларды жедел дамыту – 25% және рухани құндылықтарға жаңа көзқарасты қалыптастыру – 25% деп атады [3].

Осылайша, зияткерлік әлеуетті қалыптастыру тек ғылыми және техникалық жетістіктермен ғана емес, сонымен қатар мәдени мұраның әртүрлілігі мен байлығымен де байланысты деген қорытынды жасауға болады.

Мәдениет қоғамның құндылықтарын, сенімдері мен ойлау тәсілдерін қалыптастыруға айтарлықтай әсер етеді [4]. Бұл факторлар, өз кезегінде, елдің зияткерлік әлеуетіне әсер етеді, оның әртүрлілігі мен даму дәрежесін анықтайды. Сондай-ақ:

– мәдени ерекшеліктер білім беру жүйесіне, оның ішінде оқыту тәсілдеріне, білімге қол жетімділік деңгейіне және шығармашылық ойлауды қолдау дәрежесіне әсер етуі мүмкін;

– мәдениет шабыт көзі бола алады және инновациялық ойлауды ынталандырады. Креативтілік пен инновация қабілетін дамыту елдің экономикалық дамуына ықпал ете отырып, елдің жетістіктерінің әртүрлілігі мен деңгейіне әсер ете отырып, зияткерлік әлеуетке тікелей байланысты;

– тілдік дағдыларды, мәдени сауаттылықты және мәдениетаралық коммуникацияны дамыту мәдени айырмашылықтарды түсінуге және дүниетанымды кеңейтуге ықпал ете отырып, белсенді жаһандану өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді;

– мәдениет білім беру, толеранттылық және өзара түсіністік үшін негіз бола отырып, әлеуметтік дамудың негізі бола алады.

Бұл аспектілер қоғамның зияткерлік қабілетіне тікелей әсер етеді.

Біздің қоғамның әлеуметтік-экономикалық проблемалары мен қайшылықтарын шешу жеке тұлғалардың жеке және рухани-шығармашылық қасиеттерін жаңғырту негізінде мүмкін болатындығы айқын бола бастады. Бұл инновациялық саясатты әлеуметтік-мәдени мақсаттардың басымдығына қайта бағдарлау, рухани-практикалық көшбасшы-менеджерлерді, инновациялық процесті ұйымдастырушыларды қалыптастыру негізінде мүмкін болады, олардың басты мақсаты қоғамдық интеллекттің жоғары деңгейін жаңғырту, оны ынталандыру және іске асыру тетіктерін құру, интеграциялық тетіктер негізінде Өзін-өзі басқаратын қоғам құру болып табылады.

Көптеген ғалымдар мәдениет адамның интеллектуалды дамуының қозғаушы күші екенін атап өтті. Осыған байланысты қоғамның зияткерлік әлеуетін арттырудың негізгі бағыттарын айқындау және шығармашылық контексте экономика, мемлекет және мәдениет арасындағы өзара іс-қимылды оңтайландыру; зияткерлік өсуге кедергі келтіретін кедергілерді анықтау; және оның кеңеюіне тиімді ықпал ететін сенімді әлеуметтік желілерді, тетіктерді құру қажет. [5-8].

Айта кету керек, 2014 жылы Қазақстанда Қазақстанның мәдени саясаты Тұжырымдамасы қабылданды. Онда адами капитал, шығармашылық ресурс, жүйелі мемлекеттік қолдау және бизнес-бастамалар бәсекеге қабілетті мәдени ортаның қарқынды дамуының негізі – мемлекет пен қоғамның экономикадағы, халықтың әлеуметтік және мәдени өміріндегі табысының басты көрсеткіші болып табылатыны атап өтілген.

ҚР мәдени саясатының басым бағыттары ұлттың мәдени кодын сақтаумен, мәдениет саласындағы басқару жүйесін жетілдірумен, өнер саласының бірыңғай білім беру кеңістігін құрумен, халықаралық мәдени кеңістікке интеграцияланумен, ақпараттық және инновациялық технологияларды қолданумен, қазіргі заманғы мәдени кластерлерді дамытумен байланысты.

Тұжырымдаманы іске асыру мәдениет пен өнердің субъектілері мен объектілерін шығармашылық және мәдени-туристік кластерлерге біріктіруге мүмкіндік берді [9-11].

Мәдениеттің экономикалық әлеуеті Қазақстанда жаңа маңызға ие болды. Үкіметтің ресурстарға негізделген экономикадан әртараптандырылған экономикаға көшу әрекеті арқылы мәдениет болашақ экономикалық өсудің перспективалы көзіне айналды.

Мемлекеттік саясаттағы жетістіктермен қатар, соңғы бес жылда жаңа тәуелсіз өнер кеңістіктерін, фестивальдерді, көрмелерді және концепциялық дүкендерді құруды қоса алғанда, жеке бастамалардың арқасында тәуелсіз мәдени сектордың өсуі байқалды. Бұған 2021 жылы креативті индустрияларды дамытудың 2021-2025 жылдарға арналған тұжырымдамасын қабылдау да айтарлықтай ықпал етеді.

2021-2025 жылдарға арналған «Ұлттық рухани жаңғыру» жобасы маңызды ұлттық жобалардың бірі болып табылады, ол ұлттық-мәдени бірегейлікті сақтауға және мәдени өнімдердің сапасы мен әртүрлілігін ынталандыру, арттыру, сондай-ақ жас ұрпақтың бойында

рухани-адамгершілік құндылықтарды қалыптастыру арқылы әрбір қазақстандықтың көркемдік-шығармашылық әлеуетін іске асыруға бағытталған.

Жобада 3 бағытты, 7 міндетті, 21 көрсеткішті және 66 ауқымды іс-шараны іске асыру көзделген. Бірінші бағыт «Рухани жаңғыру» құндылықтарын ілгерілетуді көздейді, ол елдің зияткерлік әлеуетін және мемлекеттік тіл мәртебесін арттыруға бағытталған. Бұған мазмұнның сапасын жақсарту арқылы қол жеткізу жоспарланған болатын. Осы бағыт шеңберінде 38 жобаны іске асыру жоспарланды, оның түпкі мақсаты ұлттық шығармашылық пен зияткерлік әлеуетті қолдау және дамыту болып табылады. Ол үшін бірқатар ауқымды іс-шаралар жоспарланып, жасалды, оның ішінде мемлекеттік тілді оқытуға арналған инновациялық ат-өнімдерді әзірлеу, танымал анимациялық және білім беру арналарын қазақ тіліне қайталау, тілдік даярлықты қоса отырып, орта білім беру бағдарламасын түзету, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары үшін қазақ тіліндегі оқулықтарды дайындау [12].

Қазіргі уақытта жоғарыда аталған екі құжаттың да күші жойылды, бірақ олар елдің зияткерлік әлеуетін қалыптастырудың драйвері болды.

Қазақстан бай мәдени мұраға ие және елде халықтың тарихы, өнері мен мәдениеті бейнеленген көптеген мұражайлар мен көркем галереялар бар (2-кесте).

Кесте 2 – Қазақстандағы мұражайлардың қызметі

Көрсеткіштер	2020	2021	2022	2023	2024
Мұражайлардың саны, бірлік	253	264	271	275	282
Негізгі қор экспонаттарының саны, бірлік	2 580 277	2 615 448	2 619 221	2 649 258	2 604 529
Сандық форматтағы экспонаттар саны, бірлік	403 350	429 834	447 236	514 228	557 078
Қатысу саны, мың адам	2 351,3	5 104,9	6 097,3	6 255,9	6 655,4
Экскурсиялардың саны, бірлік	62 762	125 430	166 801	179 179	166 337
Дәрістердің саны, бірлік	6 972	10 610	13 554	12 822	13 390
Көрмелер саны, бірлік	4 058	6 909	8 393	8 410	8 896
Ескерту: авторлармен [13] мәліметтер негізінде құрастырған					

2-кестенің деректерін талдау көрсеткендей, 2020-2024 жылдар аралығында Қазақстандағы музей саласы тұрақты дамуды көрсетті. Мұражайлар саны 253-тен 282-ге дейін өсті, бұл мәдени инфрақұрылымның өсуін көрсетеді. Цифрлық форматтағы экспонаттар саны айтарлықтай өсті – 403 мыңнан 557 мыңға дейін, бұл белсенді цифрландыруды көрсетеді. Пандемиядан кейін мұражайларға келушілер саны күрт өсті – 2020 жылы 2,3 миллион адамнан 2024 жылы 6,6 миллионға дейін. Сондай-ақ экскурсиялар, дәрістер мен көрмелер санының өсуі байқалады, бұл мұражайлардың ағартушылық және білім беру функциясының күшеюін көрсетеді. Бұл ретте 2024 жылы негізгі қордағы экспонаттардың жалпы саны өткен жылмен салыстырғанда аздап төмендеді, бұл коллекцияларды қайта санауға немесе оңтайландыруға байланысты болуы мүмкін. Жалпы, деректер елдегі мұражай саласының сапалық және сандық прогресін көрсетеді.

Жалпы, Қазақстандағы мұражайларға келушілер саны артып келеді, бұл еліміздің мәдениеті мен тарихына деген қызығушылықтың артып келе жатқанын көрсетеді. Мұражайлар өнерге, тарихқа, ғылымға және мәдениетке деген қызығушылықты арттыратын көрмелер мен экспозицияларды, дәрістер мен мастер-класстарды ұсынады. Бұл білімді кеңейтуге және сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді, бұл өз кезегінде қоғамның зияткерлік әлеуетін арттыруға ықпал етеді.

Қазақстанда драма, музыкалық және опералық қойылымдарды қоса алғанда, түрлі жанрларды ұсынатын бірнеше театр жұмыс істейді. Театрлар негізінен мемлекет қаржыландырады (3-кесте).

Кесте 3 – Қазақстан театрларының қызметі

Көрсеткіштер	2020	2021	2022	2023	2024
Театрлар саны, бірлік	65	65	73	74	74
Жаңа қойылымдар саны, бірлік	266	319	399	345	392
Көрермендер саны, мың адам	894,0	1 172,7	2 695,6	2 971,6	3 074,2
Көрермен-балалар саны, мың адам	321,4	463,7	1 081,2	1 036,7	1 127,6
Есепті жыл ішінде қойылған спектакльдер саны (театр репертуары), бірлік	1 834	2 565	2 267	2 247	2 553
Ескерту: авторлармен [13] мәліметтер негізінде құрастырған					

3-кестенің деректерін талдау театр өнеріне деген қызығушылықтың тұрақты өсуін және 2020-2024 жылдары театр саласының дамуын көрсетеді. Театрлар саны 2020 жылы 65-тен 2023 жылы 74-ке дейін өсті және 2024 жылы осы деңгейде тұрақталды, бұл театр мекемелері желісінің кеңеюін көрсетеді. Жаңа қойылымдардың саны оң динамиканы көрсетеді: 2023 жылы аздап төмендегеніне қарамастан, 2020 жылы 266-дан 2024 жылы 392-ге дейін, бұл шығармашылық белсенділіктің артуы мен репертуардың жаңаруын көрсетеді. Аудиторияның өсуі ерекше әсер қалдырады: көрермендердің жалпы саны үш еседен астам өсті – 2020 жылы 894 мың адамнан 2024 жылы 3 миллионнан астам адамға дейін. Бұл ретте балалар аудиториясының саны да едәуір өсті – 321 мыңнан 1,1 млн балаға дейін, бұл театрлардың білім беру және мәдени-тәрбие функциясының күшеюін көрсетеді. Репертуардағы спектакльдер саны өзгеріп отырды, бірақ 2024 жылы театрлардың тұрақты өндірістік белсенділігін көрсететін 2553 қойылымға жақындады. Жалпы, деректер Қазақстанның театр саласының сандық жағынан да, сапалық жағынан да үдемелі дамуын растайды.

Театрлар елдің зияткерлік әлеуетін арттыруға ықпал ете отырып, білімді және мәдени бай қоғамды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мысалы, театр қойылымдарын көру ғана белсенді қабылдауды, ұсынуды және талдауды қажет етеді, бұл шығармашылық пен стандартты емес шешімдерді табу қабілетінің дамуына ықпал етеді.

Қазақстан кең ауқымды қызмет көрсететін және білімді таратуға және мәдени дамуға жәрдемдесетін кітапханалардың алуан түрлі желісіне ие. Қазақстандағы кітапханалар білім беру және мәдени мекемелермен белсенді ынтымақтасады, көрмелер, дәрістер және басқа да іс-шаралар өткізеді. Соңғы жылдары олар ақпаратқа қол жетімділікті жақсарту үшін цифрлық технологияларды белсенді түрде енгізуде (4-кесте).

Кесте 4 – Қазақстандағы кітапханалардың қызметі

Көрсеткіштер	2020	2021	2022	2023	2024
Кітапханалар саны, бірлік	3 925	3 920	3 917	3 924	3 920
Пайдаланушылар саны, адам	4 231 967	6 007 522	6 178 381	5 738 039	5 800 042
Кітапханаларға бару саны, адам	34 109 555	49 744 950	51 239 272	52 663 241	55 485 585
оның ішінде кітапхананың интернет-ресурстарына (порталына) бару саны, адам	11 502 792	13 658 372	10 225 929	9 866 115	9 969 249
Баспа басылымдары мен кино-фото-фоноқұжаттар, бірліктер келіп түсті	1 848 689	1 944 547	2 045 185	1 690 684	1 737 898
оның ішінде: кітап басылымдары	1 343 226	1 505 197	1 521 046	1 303 861	1 257 581
электрондық жеткізгіштердегі басылымдар	76 812	66 541	142 747	60 648	57 739
кинофотоқұжаттар	-	-	-	-	-
аудио / бейне басылымдары	322	507	4 411	910	102 610
газеттер	151 149	146 992	152 914	127 789	123 688
журналдар	265 588	208 196	209 130	184 916	182 586
басқа әдебиеттер	11 592	17 114	14 937	12 560	13 694

Кітапханада өткізілген мәдени-бұқаралық іс-шаралар саны, бірлік	-	131 046	161 856	267 745	223 869
Кітапханадағы мәдени-бұқаралық іс-шараларға қатысу саны, адам	-	4 165 267	4 734 874	6 625 878	7 312 506
Онлайн режимде өткізілген мәдени-бұқаралық іс-шаралар саны, бірлік	-	152 582	60 931	47 255	70 359
Онлайн режимде мәдени-бұқаралық іс-шараларға қатысу саны, адам	-	14 548 140	9 266 842	6 734 596	8 147 250
Ескерту: авторлармен [13] мәліметтер негізінде құрастырған					

4-кестені талдау 2020-2024 жылдары мәдени-ағарту қызметінің айтарлықтай жандануы кезіндегі инфрақұрылымның салыстырмалы тұрақтылығын көрсетеді. Кітапханалар саны іс жүзінде өзгерген жоқ және шамамен 3 920 деңгейінде сақталды, алайда пайдаланушылар саны 2020 жылы 4,2 миллионнан 2024 жылы 5,8 миллионға дейін өсті, бұл кітапхана қызметіне деген қызығушылықтың артқанын көрсетеді. Кітапханаларға бару тұрақты түрде өсті: 34 миллионнан 55 миллионға дейін, бірақ кітапханалардың интернет-ресурстарына бару, керісінше, 2021 жылғы шыңнан (13,6 миллион) 2024 жылы 9,9 миллионға дейін төмендеді, бұл офлайн форматқа қызығушылықтың оралуын көрсетуі мүмкін. Жаңа басылымдардың түсуі өзгерді, бұл ретте 2023-2024 жылдары кітаптар мен электрондық тасығыштар санының төмендеуі байқалады, бірақ 2024 жылы аудио және бейнематериалдар түсімдерінің күрт өсуі (102,6 мыңға дейін) кітапхана қорларын әртараптандыру туралы айтады. Мәдени-бұқаралық іс-шаралардың өсуі ерекше байқалады: 2021 жылғы 131 мыңнан 267 мыңға дейін. 2023 жылы, 2024 жылы шамалы төмендеумен, бұл іс-шараларға қатысу да өсті және 7,3 миллион адамнан асты. Онлайн формат бірте-бірте тікелей қатысуға жол береді: онлайн-іс-шаралар мен олардың қатысушылары пандемия жылдарының шыңымен салыстырғанда азайды. Тұтастай алғанда, деректер кітапханалардың пассивті кітап қоймасынан офлайн және онлайн іс-шаралардың кең бағдарламасы бар белсенді мәдени орталыққа өтуін көрсетеді. Кітапханалар зияткерлік әлеуетті арттырудың негізгі құралы болып табылатынын ескеру қажет, өйткені олар интеллектуалды қабілеттер мен қоғамдық хабардарлықты дамыта отырып, білімге және мәдени ресурстарға қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Қазақстанның киноиндустриясы белсенді қарқынмен дамып келеді (5-кесте).

Кесте 5 – Кино көрсетуді жүзеге асыратын Қазақстанның кинематографиялық ұйымдарының қызметі

Көрсеткіштер	2020	2021	2022	2023	2024
Кино көрсетуді жүзеге асыратын ұйымдар, бірлік	110	119	118	123	121
Кинотеатрлар саны, бірлік	99	104	105	113	113
Өткізілген киносеанстар саны, бірлік	292 351	691 509	985 452	985 412	927 469
оның ішінде ұлттық фильмдер	80 004	66 665	296 459	306 569	339 321
шетелдік фильмдер	203 841	524 654	634 065	622 838	543 387
Кинофильмдер шығаруды жүзеге асыратын ұйымдардың саны, бірлік	45	71	67	98	80
Жасалған фильмдердің саны – барлығы, бірлік.	242	340	331	387	514
оның ішінде:					
толықметрлік	24	31	49	97	93
көркем	-	-	-	-	-
деректі	11	6	13	50	11
анимациялық	x	-	3	3	2
ойын	10	21	30	35	80
хроникалық	x	4	3	9	-
қысқаметрлік	218	309	282	290	421
көркем	-	-	-	-	-
деректі	150	251	235	148	204
анимациялық	13	25	11	81	81

ойын	52	13	29	57	95
хроникалық	3	20	7	4	41
Ескерту: авторлармен [13] мәліметтер негізінде құрастырған					

5-кестені талдау киноиндустрияның 2020-2024 жылдардағы серпінді қалпына келуі мен өсуін көрсетеді. Кино көрсететін ұйымдардың саны 110-нан 121-ге дейін өсті, ал кинотеатрлар саны 99-дан 113-ке дейін өсті, бұл инфрақұрылымның біртіндеп кеңеюін көрсетеді. Өткізілген киносеанстар саны 2020 жылмен салыстырғанда үш еседен астам өсті, 2022-2023 жылдары шыңына жетті (шамамен 985 мың), содан кейін 2024 жылы 927 мыңға дейін аздап төмендеді, әсіресе ұлттық фильмдер көрсетілімінің өсуі байқалады: 2020 жылғы 80 мың сессиядан 339 мыңға дейін. 2024 жылы, бұл отандық кинематографияға деген қызығушылықтың артуын және оны ілгерілетуге күш салуды көрсетуі мүмкін. Сонымен қатар, шетелдік фильмдердің үлесі жоғары болып қала береді, бірақ төмендеу үрдісі бар. Фильмдер шығаратын ұйымдардың саны айтарлықтай өсті – 2020 жылы 45 – тен 2024 жылы 80-ге дейін, сондай-ақ шығарылған фильмдердің жалпы саны-242-ден рекордтық 514-ке дейін. Қысқаметражды фильмдер (2024 жылы 421), соның ішінде деректі, анимациялық және ойын фильмдерінің өндірісі ерекше өсті. Толық метражды фильмдер өндірісі бес жыл ішінде төрт есеге жуық өсті. Деректер қазақстандық киноның барлық бағыттарының жандануын, жанрлар мен форматтардың алуан түрлілігін, сондай-ақ өндіріс пен кинопрокаттың, әсіресе ұлттық контент бағытында айтарлықтай жандануын көрсетеді.

Киноиндустриядан кейін мәдени-демалыс ұйымдарының қызметі халықтың мәдени белсенділігі мен шығармашылық әлеуетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. 6-кестеде осы ұйымдардың негізгі көрсеткіштері келтірілген.

Кесте 6 – Мәдени-демалыс ұйымдарының қызметі

Көрсеткіштер	2020	2021	2022	2023	2024
Мәдени-демалыс ұйымдарының саны, бірлік	3 077	3 098	3 102	3 069	3 076
Өткізілген мәдени-бұқаралық іс-шаралар саны, бірлік	87 114	125 179	196 652	205 994	224 166
олардың ішінде балаларға арналған	27 383	38 155	66 586	69 458	74 528
өткізілген іс-шаралардағы көрермендер саны, мың адам	10 705,0	16 014,9	24 600,5	27 780,4	27 429,7
олардың ішінде балалар	2 566,8	3 534,5	6 095,0	6 403,8	6 618,4
Үйірмелер, қолданбалы шығармашылық және қолданбалы білім курстары, Әуесқойлық бірлестіктер мен қызығушылық клубтары, бірліктер саны	5 333	5 695	5 707	5 862	5 815
олардың ішінде балаларға арналған	3 304	3 586	3 680	3 679	3 601
Үйірмелерге, қолданбалы шығармашылық және қолданбалы білім курстарына, әуесқой бірлестіктер мен қызығушылық клубтарына қатысушылардың саны, адам	69 261	72 977	75 131	70 614	70 482
олардың ішінде балаларға арналған	40 184	43 490	45 623	42 613	42 622
Көркемөнерпаздар ұжымдарының саны, бірліктер	13 821	13 920	13 891	13 546	13 664
Көркемөнерпаздар шығармашылығының балалар ұжымдарының саны, бірлік	7 297	7 303	7 416	7 139	7 338
Көркемөнерпаздар ұжымына қатысушылар саны, адам	179 118	179 208	177 433	173 317	174 328
Көркемөнерпаздар ұжымдарының қатысушы балаларының саны, адам	99 621	100 901	100 512	99 686	101 271
Ескерту: авторлармен [13] мәліметтер негізінде құрастырған					

6-кестені талдау Қазақстан өңірлерінде 2020-2024 жылдардағы мәдени белсенділіктің орнықтылығын және біртіндеп кеңеюін көрсетеді. Мәдени-демалыс ұйымдарының жалпы саны шамамен 3070 мекеме деңгейінде тұрақты болып қалды. Бұл ретте өткізілген мәдени-

бұқаралық іс-шаралар саны үш есеге жуық өсті – 2020 жылы 87 мыңнан 2024 жылы 224 мыңға дейін, оның ішінде балаларға арналған іс-шаралар үлесі айтарлықтай өсті (27 мыңнан 74,5 мыңға дейін). Тиісінше, көрермендер саны 2,5 еседен астам өсті – 10,7 млн-нан 27,4 млн адамға дейін, оның ішінде балалар аудиториясы 6,6 млн-ға жуық. Үйірмелер, қызығушылық клубтары және қолданбалы шығармашылық курстарының саны да өсті, әсіресе 2021-2023 жылдары, содан кейін 2024 жылы аздап төмендеді. Балалардың белсенділіктің осы түрлеріне қатысуы тұрақты түрде жоғары-жыл сайын 42 мыңнан астам адам. Көркемөнерпаздар ұжымдары мен қатысушылардың саны жоғары деңгейде сақталуда, бұл ретте балалар ұжымдары мен олардың қатысушыларының саны да тұрақты. Жалпы, деректер халықтың, әсіресе балалардың мәдени-демалыс қызметіне тартылуының жоғары деңгейін, сондай-ақ бүкіл ел бойынша шығармашылық көріністің инклюзивті және қолжетімді нысандарының дамуын көрсетеді.

Қазақстанда концерттік ұйымдарының қызметі соңғы жылдары қарқынды дамып келе жатыр (7-кесте).

Кесте 7 – Концерттік ұйымдарының қызметі

Көрсеткіштер	2020	2021	2022	2023	2024
Концерттік ұйымдардың саны, бірлік	32	33	44	43	50
концерттердің барлығы, бірліктер	1 947	3 588	5 916	6 435	6 379
Балаларға арналған өткізілген концерттердің барлығы, бірлік	179	296	898	815	758
Шетелде гастрольдік сапарлар, бірлік	3	34	86	112	132
Концерттік ұйымдар өткізген іс-шаралардағы көрермендер саны, мың бірлік	1 427,4	1 527,6	3 496,0	4 309,2	4 829,5
оның ішінде балалар	66,2	61,2	317,0	305,2	349,4
Ескерту: авторлармен [13] мәліметтер негізінде құрастырған					

7-кестені талдау осы саланың қарқынды дамуын және 2020-2024 жылдардағы көрермендердің қызығушылығының өсуін көрсетеді. Концерттік ұйымдардың саны 2020 жылы 32-ден 2024 жылы 50-ге дейін өсті, бұл концерттік инфрақұрылымның кеңеюін көрсетеді. Өткізілген концерттердің жалпы саны үш еседен астамға өсті – 2020 жылғы 1 947-ден 2024 жылы 6 379-ға дейін. Балалар сегментіндегі динамика ерекше байқалады: балаларға арналған концерттер саны 179-дан 758-ге дейін өсті. Халықаралық қызмет айтарлықтай кеңейді: шетелге гастрольдік сапарлар саны 2020 жылғы 3-тен 2024 жылы 132-ге дейін өсті, бұл қазақстандық әртістердің шетелдік сахналарға белсенді интеграцияланғанын көрсетеді. Концерттік іс – шаралардың көрермендерінің саны да тұрақты өсуді көрсетеді – 1,4 млн-нан 4,8 млн адамға дейін, балалар аудиториясы бес еседен астам өсті. Бұл көрсеткіштер концерттік ұйымдардың ішкі мәдени дамуға да, қазақстандық музыкалық сахнаны шетелде ілгерілетуге де ықпал ететін елдің мәдени өмірінің маңызды элементіне айналғанын растайды.

Кино, мәдени және концерттік ұйымдардың көрсеткіштері халықтың мәдени белсенділігі мен шығармашылық өмірінің жандануын дәлелдейді. Осы деректер мәдени индустриялардың елдің зияткерлік дамуына қосатын үлесін жүйелі түрде талдауға мүмкіндік береді.

AIFC есебінің статистикалық деректері Қазақстанның креативті индустриялары тұрақты өсуді бастан кешіріп, зияткерлік әлеуетті дамытудың негізгі катализаторына айналғанын растайды. 2024 жылғы Жаһандық инновациялар индексіне (GII) сәйкес, ел «Шығармашылық тауарлар мен қызметтер» санатында 93-ші орыннан 65-ші орынға көтерілді және 2025 жылдың басына қарай шығармашылық секторда шамамен 135 000 адам жұмыспен қамтылды. Болжам бойынша бұл сан 2029 жылға қарай екі есе артады [14-15]. Бұл 2020 жылдан 2024 жылға дейінгі мәдениет секторының статистикасына сәйкес келеді, бұл театрларда, мұражайларда, кітапханаларда, кинотеатрларда, концерттік және мәдени-демалыс ұйымдарында жұртшылықтың қатысуының айтарлықтай өскенін көрсетеді. Жастар мен балалардың қатысуы да күрт өсті, бұл мәдени қолжетімділікті кеңейту Қазақстанның жаһандық

инновациялық рейтингтердегі позициясын тікелей нығайтып, оның зияткерлік капиталды құрудағы негізін нығайтып жатқанын көрсетеді.

Бұл тенденция әсіресе сандардан байқалады: жаңа театр қойылымдарының саны 266-дан 392-ге дейін өсті; мұражай экспонаттары цифрландырылуда; кітапханаға келушілер саны 4,2 миллионнан 5,8 миллионға дейін өсті; және мәдени-концерттік іс-шаралар саны айтарлықтай кеңейді. Мәдениет ұйымдары білім алуға, шығармашылыққа, инновацияға қолайлы жағдай жасайды. Сол сияқты, 2029 жылға қарай 270 000-нан астам адамға жетеді деп күтілетін шығармашылық индустриядағы жұмыспен қамтудың өсуі мәдениеттің зияткерлік әлеуеттің қозғаушы күшіне ғана емес, сонымен бірге экономикалық ресурсқа айналатынын көрсетеді. Бұл креативті экономика шеңберіне және жаһандық инновациялық экожүйелердің басымдықтарына толық сәйкес келеді.

Дегенмен, кино мен мәдени іс-шаралардың өсуіне қарамастан, өңірлік теңсіздік, кадр тапшылығы және қаржыландырудың жеткіліксіздігі сияқты мәселелер әлі де өзекті. Мәдени инфрақұрылымды жаңғырту мен қолжетімділікті кеңейту – келесі кезеңдегі маңызды міндеттер қатарында.

Жеке компаниялар жүзеге асыратын өнер мен қолөнер, жарнама, дизайн, ойын-сауық, сәулет, кітаптар, бұқаралық ақпарат құралдары және бағдарламалық қамтамасыз етуді қамтитын мәдени және шығармашылық салалар да адам дамуын жеделдетуде маңызды күшке айналды. Тәжірибе мен көптеген зерттеулер көрсеткендей, мәдени және шығармашылық салалар адамдарға өздерінің дамуы үшін жауапкершілікті өз мойнына алуға мүмкіндік береді және инклюзивті тұрақты өсуге ықпал ететін инновацияларды ынталандырады. Дұрыс дамыған кезде креативті экономика құрылымдық экономикалық өзгерістердің, әлеуметтік-экономикалық прогрестің, жұмыс орындарын құрудың және инновацияның қайнар көзі бола алады, сонымен бірге әлеуметтік интеграция мен адамның тұрақты дамуына ықпал етеді [16-18].

Қорытынды

Елдің зияткерлік әлеуеті оның жалпы экономикалық, әлеуметтік және мәдени прогресі мен дамуының негізгі факторы болып табылады. Зияткерлік әлеуеті жоғары ел техникалық және экономикалық прогрестің алдыңғы қатарында болып, өмір сүру деңгейі жоғары болады. Екінші жағынан, зияткерлік әлеуеті төмен ел жаһандық деңгейде бәсекеге түсе алмайды және өз азаматтарының жоғары өмір сүру сапасын қамтамасыз етуде қиындықтарға тап болуы мүмкін.

Осы зерттеудің нәтижелері Қазақстанда зияткерлік әлеуеттің қалыптасуы мәдениет саласының дамуымен тығыз байланысты екенін көрсетеді. Театрлар, кітапханалар, мұражайлар, кинотеатрлар, концерттік ұйымдар, мәдени-демалыс мекемелері халықтың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, білім мен мәдени мұраны таратуға, цифрлық дәуірдің талаптарына бейімделуге айтарлықтай үлес қосады. 2020 жылдан 2024 жылға дейінгі статистикалық деректер қоғамның, әсіресе балалар мен жастардың, тұрақты өсуі мен белсенділігінің артуын көрсетеді, бұл мәдениет саласы көркемдік құндылықтарды сақтау құралы ғана емес, сонымен қатар зияткерлік капитал мен инновациялық дамудың стратегиялық қозғаушы күші екенін растайды.

Талдау негізінде келесі ұсыныстарды беруге болады: аймақтық мәдени кластерлерді дамытуды қолдау; бірлескен жобалар мен бағдарламалар арқылы мәдени және білім беру мекемелері арасындағы интеграцияны нығайту; зияткерлік меншік және шығармашылық саласындағы жастарға бағытталған мотивациялық бастамаларды жүзеге асыру; онлайн платформалар мен цифрландырылған мұрағаттар арқылы цифрлық мәдени инфрақұрылымды кеңейту; және салықтық жеңілдіктер, гранттар және шығармашылық индустрияларды стартаптарды қолдау сияқты экономикалық ынталандыруларды қамтамасыз ету. Зияткерлік әлеуетті нығайту формальды білім беру шеңберінен шығып, өмірдің барлық салаларына – мәдениетке, шығармашылыққа және цифрлық сауаттылыққа енуі керек – мәдениет салаларын Қазақстандағы адами капиталды ілгерілетудің негізгі стратегиялық ресурсы ретінде орналастыру.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Саналиева Л. К. Стратегические приоритеты развития интеллектуального потенциала Республики Казахстан для формирования инновационной экономики: дис. ... PhD: 8D04101 – Экономика / Университет «Туран». – Алматы, 2023.- 125 с.
- 2 Сагиева Р. К., Жупарова А. С., Рузанов Р. М., Саги Г. Г. Оценка эффективности использования интеллектуального потенциала в регионах Казахстана // Economics: the strategy and practice.– № 15(3). – 2020. – С. 53–67.
- 3 Султанбаева Г. С., Велитченко С. Н. Формирование интеллектуального капитала в цифровых СМИ: монография. – Алматы: Казак университеті, 2015. – 134 с.
- 4 Хабибуллина Л. Р. Интеллектуальный потенциал как условие развития современной экономики // Россия: тенденции и перспективы развития. – 2015. – С. 181–183.
- 5 Кунгурцева Г. Ф. Интеллектуальный потенциал как базовый ресурс развития системы управления современным обществом: дис. ... д-ра социол. наук: 22.00.08 / Уфимский гос. авиационный техн. ун-т. – Уфа, 2012. – 162 с.
- 6 Shaksuvarli M. Kh. Education, health and cultural capital as main components of intellectual capital // Economic sciences «Colloquium Journal».– № 36(159). – 2022. – С. 66–70.
- 7 Сабирова Р., Сапарова А., Срымova А., Алексеев Н. Қазақстанның инновациялық дамуының зияткерлік әлеуеті // Вестник Атырауского университета имени Халела Досмұхамедова.– № 63(4). – 2021. – С. 77–86.
- 8 Сейткадиева А. М., Арыстанбаева С. С., Жунисбекова Г. Е., Тазабекова А. Ч. Интеллектуальный потенциал как фактор повышения конкурентоспособности региона // Central Asian Economic Review.– № 5–6. – 2018. – С. 277–286.
- 9 Турысбекова А. Б. Зарубежный опыт развития интеллектуального потенциала и его адаптация к условиям Казахстана // Economics: the strategy and practice.– № 15(3). – 2020. – С. 201–212.
- 10 Кангалакова Д. М., Рахметова Д. А. Структурные особенности интеллектуального потенциала регионов и его влияние на развитие регионов страны // Economics: the strategy and practice.– № 16(3). – 2021. – С. 22–34. –
- 11 О Концепции культурной политики Республики Казахстан: Указ Президента Республики Казахстан от 4 ноября 2014 г. № 939 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000939> (дата обращения: 27.05.2025).
- 12 Об утверждении национального проекта «Ұлттық рухани жаңғыру»: постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2021 г. № 24 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000724> (дата обращения: 27.05.2025).
- 13 Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-culture/> (дата обращения: 27.05.2025).
- 14 Креативные индустрии Казахстана: тренды и перспективы [Электронный ресурс]. – Астана: Международный финансовый центр «Астана», 2025. – 52 с. – Режим доступа: <https://aifc.kz/wp-content/uploads/2025/01/kreativnye-industrii-kazahstana-trendy-i-perspektivy-1.pdf> (дата обращения: 18.06.2025).
- 15 Как в Казахстане развивают креативные индустрии [Электронный ресурс] // Almaty.tv. – 2024. – Режим доступа: <https://almaty.tv/ru/news/ekonomika/kak-v-kazahstane-razvivaiut-kreativnye-industrii> (дата обращения: 18.06.2025).
- 16 Boccella N., Salerno I. Creative Economy, Cultural Industries and Local Development // Procedia – Social and Behavioral Sciences.– № 223. – 2016. – С. 291–296.
- 17 Kong L. From cultural industries to creative industries and back? Towards clarifying theory and rethinking policy // Inter-Asia Cultural Studies. – № 15(4). – 2014.– С. 593–607.
- 18 Creative Economy Outlook 2022: Overview. – United Nations, 2022. – 159 с.

КУЛЬТУРНЫЕ ИНДУСТРИИ КАК КАТАЛИЗАТОР ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА В КРЕАТИВНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация

В контексте креативной экономики, в которой идеи, творчество и культурные продукты становятся основными движущими силами, взаимосвязь культуры и интеллектуального потенциала приобретает особую значимость. Культурные выражения и традиции становятся источниками вдохновения для инноваций, а поддержка творческого разнообразия способствует улучшению интеллектуальной составляющей национального капитала. В данной статье анализируются основные тренды и показатели развития культурных индустрий Казахстана (музеи, театры, библиотеки, кино, концертные и культурно-досуговые организации) за 2020-2024 годы. Цель состоит в том, чтобы оценить роль этих отраслей в формировании интеллектуального потенциала страны и определить их связь с креативной экономикой. Статья рассматривает культурные индустрии как

катализатор интеллектуального потенциала в креативной экономике Казахстана. В ней подчеркивается важность культурных учреждений, таких как музеи, театры, библиотеки и киноиндустрия, в контексте их воздействия на расширение знаний, повышение осведомленности и развитие творческого потенциала граждан. Автор анализирует статистические данные, которые показывают рост числа культурных мероприятий, посетителей и учреждений инновационных форматов, таких как цифровые библиотеки и креативные индустрии. В статье также рассматриваются меры государственной поддержки, вклад различных проектов и инициатив, направленных на укрепление интеллектуального потенциала общества через культурные и образовательные проекты. Утверждается, что эти усилия способствуют формированию активного и критически настроенного гражданского общества, а также являются ключевыми для создания устойчивого экономического и социального прогресса. Результаты исследования доказывают взаимосвязь культуры и интеллектуального потенциала страны. Изучив исследования других ученых и основываясь на мнении, что к структуре интеллектуального потенциала необходимо подходить более широко и дифференцированно, мы пришли к выводу о том, что формирование интеллектуального потенциала связано не только с научными и техническими достижениями, но и с разнообразием и богатством культурного наследия.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, культура, культурная политика, культурные институции, культурные проекты, инновационное мышление, конкурентоспособность.

CULTURAL INDUSTRIES AS A CATALYST FOR INTELLECTUAL POTENTIAL IN THE CREATIVE ECONOMY

Abstract

In the context of creative economy, where ideas, creativity, and cultural products become the main driving forces, the connection between culture and intellectual potential takes on particular significance. Cultural expressions and traditions serve as sources of inspiration for innovation, and supporting creative diversity enhances the intellectual component of national capital. This article analyses the main trends and indicators of cultural industry development in Kazakhstan (museums, theatres, libraries, cinema, concert and cultural and leisure organisations) for the years 2020-2024. The aim is to assess the role of these industries in shaping the country's intellectual potential and determine their relationship to the creative economy. The article examines cultural industries as a catalyst for intellectual potential in Kazakhstan's creative economy. It emphasizes the importance of cultural institutions such as museums, theaters, libraries, and the film industry in their role in expanding knowledge, raising awareness, and developing the creative potential of citizens. The author analyses statistical data showing growth in the number of cultural events, visitors, and institutions offering innovative formats, such as digital libraries and creative industries. The article also explores government support measures, the contributions of various projects, and initiatives aimed at strengthening society's intellectual potential through cultural and educational initiatives. These efforts are said to contribute to the formation of an active, critically minded civil society, which is key to sustainable economic and social progress. The research findings prove the connection between culture and intellectual potential. By reviewing other scholars' research and based on the opinion that the structure of intellectual potential needs to be approached more broadly and differentiated, it was concluded that the formation of intellectual potential is not only related to scientific and technological achievements but also to the diversity and richness of cultural heritage.

Keywords: intellectual potential, culture, cultural policy, cultural institutions, cultural projects, innovative thinking, competitiveness.

REFERENCES

- 1 Sanalieva L.K. Strategicheskie priority razvitiya intellektual'nogo potenciala Respubliki Kazakhstan dlya formirovaniya innovatsionnoi ekonomiki [*Strategic priorities of intellectual potential development in the Republic of Kazakhstan for building an innovative economy*]: dis. ... PhD: 8D04101 – Ekonomika. Universitet "Turan". Almaty, 2023. – 125 p. [in Russian]
- 2 Sagieva R.K., Zhuparova A.S., Ruzanov R.M., Sagi G.G. Ocenka effektivnosti ispol'zovaniya intellektual'nogo potenciala v regionakh Kazakhstana [*Assessment of the effectiveness of intellectual potential use in Kazakhstan regions*]. Economics: the strategy and practice. No. 15(3). 2020.P. 53–67. [in Russian]
- 3 Sultanbaeva G.S., Velitchenko S.N. Formirovanie intellektual'nogo kapitala v tsifrovyykh SMI: monografiya [*Formation of intellectual capital in digital media: monograph*]. Almaty: Qazaq universiteti, 2015. 134 p. [in Russian]
- 4 Khabibullina L.R. Intellektual'nyi potencial kak uslovie razvitiya sovremennoi ekonomiki [*Intellectual potential as a condition for the development of the modern economy*]. Rossiya: tendentsii i perspektivy razvitiya. 2015. P. 181–183. [in Russian]
- 5 Kungurtseva G.F. Intellektual'nyi potencial kak bazovyi resurs razvitiya sistemy upravleniya sovremennym obshchestvom [*Intellectual potential as a basic resource for the development of the management system of modern society*]: dis. ... dokt. sotsiol. nauk: 22.00.08. Ufimsky gos. aviatsionny tekhn. universitet. Ufa, 2012. 162 p. [in Russian]

- 6 Shaksuvarli M.Kh. Education, health and cultural capital as main components of intellectual capital. Economic sciences “Colloquium Journal”. No. 36 (159). 2022.P. 66–70. [in English]
- 7 Sabirova R., Saparova A., Srymova A., Alekseev N. Qazaqstannyn innovatsiyalyk damuynyn ziyatkerlik aleueti [Intellectual potential of Kazakhstan's innovative development]. Vestnik Atyrauskogo universiteta imeni Khalela Dosmukhamedova. No. 63(4). 2021.P. 77–86. [in Kazakh]
- 8 Seitkazyeva A.M., Arystanbaeva S.S., Zhunisbekova G.E., Tazabekova A.Ch. Intellektual'nyi potencial kak faktor povysheniya konkurentosposobnosti regiona [Intellectual potential as a factor of increasing regional competitiveness]. Central Asian Economic Review. No. 5–6. 2018.P. 277–286. [in Russian]
- 9 Turysbekova A.B. Zarubezhnyi opyt razvitiya intellektual'nogo potenciala i ego adaptatsiya k usloviyam Kazakhstana [Foreign experience in the development of intellectual potential and its adaptation to Kazakhstan's conditions]. Economics: the strategy and practice. No. 15(3). 2020.P. 201–212. [in Russian]
- 10 Kangalakova D.M., Rakhmetova D.A. Strukturnye osobennosti intellektual'nogo potenciala regionov i ego vliyanie na razvitiye regionov strany [Structural features of the regions' intellectual potential and its impact on development]. Economics: the strategy and practice. No. 16(3). 2021.P. 22–34. [in Russian]
- 11 O Kontseptsii kul'turnoi politiki Respubliki Kazakhstan [On the Concept of Cultural Policy of the Republic of Kazakhstan]. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 4 noyabrya 2014 g. № 939. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000939> (accessed: 27.05.2025). [in Russian]
- 12 Ob utverzhdenii natsional'nogo proekta "Ul'tyq rukhani zhangyru" [On approval of the national project “Spiritual modernization”]. Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazakhstan ot 12 oktyabrya 2021 g. № 24. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000724> (accessed: 27.05.2025). [in Russian]
- 13 Byuro natsional'noi statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazakhstan [Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan]. Available at: <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-culture/> (accessed: 27.05.2025). [in Russian]
- 14 Kreativnye industrii Kazakhstana: trendy i perspektivy [Creative industries of Kazakhstan: trends and prospects]. Available at: <https://aifc.kz/wp-content/uploads/2025/01/kreativnye-industrii-kazahstana-trendy-i-perspektivy-1.pdf> (accessed: 18.06.2025). [in Russian]
- 15 Kak v Kazakhstane razvivaiut kreativnye industrii [How creative industries are developing in Kazakhstan]. Almaty.tv. 2024. Available at: <https://almaty.tv/ru/news/ekonomika/kak-v-kazakhstane-razvivaiut-kreativnye-industrii> (accessed: 18.06.2025). [in Russian]
- 16 Boccella N., Salerno I. Creative economy, cultural industries and local development. Procedia – Social and Behavioral Sciences. No. 223. 2016. P. 291–296. [in English]
- 17 Kong L. From cultural industries to creative industries and back? Towards clarifying theory and rethinking policy. Inter-Asia Cultural Studies. No. 15(4). 2014. P. 593–607. [in English]
- 18 Creative Economy Outlook 2022: Overview. United Nations. 2022. 159 p. [in English]

Information about authors:

Aiman Mussayeva – **main author**, candidate of economic sciences, about. associate professor of the Departments «Art management and producing», Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: aiman_mussayeva@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5954-4665>

Anar Moldasheva – candidate of economic sciences, professor of the Departments «Art management and producing», Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: 0707anar.moldasheva@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7211-140X>

Kuat Mussabayev – candidate of economic sciences, associate professor of the Departments «Art management and producing», Temirbek Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts, Almaty, Republic of Kazakhstan

E-mail: musabaevkuat2@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9327-6409>

Информация об авторах:

Мусаева Айман Амангельдиевна – **основной автор**, кандидат экономических наук, и.о. доцента кафедры «Арт-менеджмент и продюсирование», Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: aiman_mussayeva@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5954-4665>

Молдашева Анар Куангалиевна – кандидат экономических наук, профессор кафедры «Арт-менеджмент и продюсирование», Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: 0707anar.moldasheva@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7211-140X>

Мусабаев Куат Мананбаевич – кандидат экономических наук, доцент кафедры «Арт-менеджмент и продюсирование», Казахская национальная академия искусств имени Темирбека Жургенова, г. Алматы, Республика Казахстан

E-mail: musabaevkuat2@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9327-6409>

Авторлар туралы ақпарат:

Мусаева Айман Амангельдиевна – **негізгі автор**, экономика ғылымдарының кандидаты, «Арт-менеджмент и продюсерлеу» кафедрасының доцент м.а., Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: aiman_mussayeva@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5954-4665>

Молдашева Анар Куанғалиевна – экономика ғылымдарының кандидаты, «Арт-менеджмент и продюсерлеу» кафедрасының профессоры, Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: 0707anar.moldasheva@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7211-140X>

Мусабаев Куат Мананбаевич – экономика ғылымдарының кандидаты, «Арт-менеджмент и продюсерлеу» кафедрасының доценті, Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, Алматы қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: musabaevkuat2@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9327-6409>